

ISSN 2623-6575

UDK 63

GLASILO FUTURE

REPUBLIKA HRVATSKA - STRUČNO-ZNANSTVENI MJESEČNIK ZA PROMICANJE OPREŽENOG RAZVOJA, KULTURE I MEĐUNARODNE SURADNJE, ŠIBENIK

VOLUMEN 6 BROJ 4

PROSINAC 2023.

Glasilo Future

Stručno-znanstveni časopis

Nakladnik:

FUTURA

Sjedište udruge: Šibenik

Adresa uredništva:

Bana Josipa Jelačića 13 a, 22000 Šibenik, Hrvatska / Croatia

☎ / 📠: +385 (0) 022 218 133

✉: urednistvo@gazette-future.eu / editors@gazette-future.eu

🌐: www.gazette-future.eu

Uređivački odbor / Editorial Board:Nasl. izv. prof. dr. sc. Boris Dorbić, prof. struč. stud. – glavni i odgovorni urednik / *Editor-in-Chief*Emilija Friganović, dipl. ing. preh. teh., mag. nutr., v. pred. – zamjenica g. i o. urednika / *Deputy Editor-in-Chief*Ančica Sečan, mag. act. soc. – tehnička urednica / *Technical Editor*

Prof. dr. sc. Željko Španjol – član

Mr. sc. Milivoj Blažević – član

Vesna Štibrčić, dipl. ing. preh. teh. – članica

Antonia Dorbić, mag. art. – članica

Gostujući urednik / *Guest editor* / (2023) 6(4) – Doc. dr. sc. Esved Kajtaž**Međunarodno uredništvo / International Editorial Board:**

Dr. sc. Gean Pablo S. Aguiar – Savezna republika Brazil (Universidade Federal de Santa Catarina)

Prof. dr. sc. Kiril Bahcevandziev – Portugalska Republika (Instituto Politécnico de Coimbra)

Prof. dr. sc. Martin Bobinac – Republika Srbija (Šumarski fakultet Beograd)

Prof. dr. sc. Zvezda Bogevska – Republika Sjeverna Makedonija (Fakultet za zemjodjelski nauki i hrana Skopje)

Dr. sc. Bogdan Cvjetković, prof. emeritus – Republika Hrvatska (Agronomski fakultet Zagreb)

Prof. dr. sc. Duška Čurić – Republika Hrvatska (Prehrambeno-biotehnoški fakultet Zagreb)

Prof. dr. sc. Margarita Davitkovska – Republika Sjeverna Makedonija (Fakultet za zemjodjelski nauki i hrana Skopje)

Prof. dr. sc. Dubravka Dujmović Purgar – Republika Hrvatska (Agronomski fakultet Zagreb)

Prof. dr. sc. Josipa Giljanović – Republika Hrvatska (Kemijsko-tehnoški fakultet u Splitu)

Prof. dr. sc. Semina Hadžiabulić – Bosna i Hercegovina (Agromediterranski fakultet Mostar)

Prof. dr. sc. Péter Honfi – Mađarska (Faculty of Horticultural Science Budapest)

Prof. dr. sc. Mladen Ivić – Bosna i Hercegovina (Univerzitet PIM)

Doc. dr. sc. Anna Jakubczak – Republika Poljska (Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy w Bydgoszczy)

Dr. sc. Željko Jurjević – Sjedinjene Američke Države (EMSL Analytical, Inc., North Cinnaminson, New Jersey)

Prof. dr. sc. Mariia Kalista – Ukrajina (National Museum of Natural History of National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv)

Prof. dr. sc. Tajana Krička – Republika Hrvatska (Agronomski fakultet Zagreb)

Doc. dr. sc. Dejan Kojić – Bosna i Hercegovina (Univerzitet PIM)

Slobodan Kulić, mag. iur. – Republika Srbija (Srpska ornitološka federacija i Confederation ornitologique mondiale)

Prof. dr. sc. Branka Ljevnaić-Mašić – Republika Srbija (Poljoprivredni fakultet Univerziteta u Novom Sadu)

Prof. dr. sc. Zvonimir Marijanović – Republika Hrvatska (Kemijsko-tehnoški fakultet u Splitu)

Semir Maslo, prof. – Kraljevina Švedska (Primary School, Lundäkerskolan, Gislaved)

Prof. dr. sc. Ana Matin – Republika Hrvatska (Agronomski fakultet Zagreb)

Prof. dr. sc. Elizabeta Miskoska-Milevska – Republika Sjeverna Makedonija (Fakultet za zemjodjelski nauki i hrana)

Prof. dr. sc. Bosiljka Mustać – Republika Hrvatska (Sveučilište u Zadru)

Prof. dr. sc. Ayşe Nilgün Atay – Republika Turska (Mehmet Akif Ersoy University – Burdur, Food Agriculture and Livestock School)

Prof. dr. sc. Tatjana Prebeg – Republika Hrvatska (Agronomski fakultet Zagreb)

Prof. dr. sc. Bojan Simovski – Republika Sjeverna Makedonija (Fakultet za šumarski nauki, pejzažna arhitektura i ekoinženering "Hans Em" Skopje)

Prof. dr. sc. Davor Skejčić – Republika Hrvatska (Građevinski fakultet Zagreb)

Akademik prof. dr. sc. Mirko Smoljić, prof. struč. stud. – Republika Hrvatska (Sveučilište Sjever, Varaždin/Koprivnica, Odjel ekonomije)

Prof. dr. sc. Nina Šajna – Republika Slovenija (Fakulteta za naravoslovje in matematiko)

Doc. dr. sc. Mladenka Šarolić, prof. struč. stud. – Republika Hrvatska (Kemijsko-tehnoški fakultet u Splitu)

Prof. dr. sc. Andrej Šušek – Republika Slovenija (Fakulteta za kmetijstvo in biosistemske vede Maribor)

Prof. dr. sc. Elma Temim – Bosna i Hercegovina (Agromediterranski fakultet Mostar)

Doc. dr. sc. Merima Toromanović – Bosna i Hercegovina (Biotehnički fakultet Univerziteta u Bihaću)

Prof. dr. sc. Marko Turk – Republika Hrvatska (Visoka poslovna škola PAR)

Prof. dr. sc. Ivana Vitasović Kosić – Republika Hrvatska (Agronomski fakultet Zagreb)

Prof. dr. sc. Ana Vujošević – Republika Srbija (Poljoprivredni fakultet Beograd)

Sandra Vuković, mag. ing. – Republika Srbija (Poljoprivredni fakultet Beograd)

Prof. dr. sc. Vesna Židovec – Republika Hrvatska (Agronomski fakultet Zagreb)

Prof. dr. sc. Denisa Žujo Zekić – Bosna i Hercegovina (Nastavnički fakultet Mostar)

Grafička priprema: Ančica Sečan, mag. act. soc.

Objavljeno: 31. prosinca 2023. godine.

Časopis izlazi u elektroničkom izdanju dva puta godišnje, krajem lipnja i prosinca, a predviđena su i dva specijalna izdanja tijekom godine iz biotehničkog područja.

Časopis je besplatan. Rukopisi i recenzije se ne vraćaju i ne honoriraju.

Autori/ce su u potpunosti odgovorni/e za sadržaj, kontakt podatke i točnost engleskog jezika.

Umnožavanje (reproduciranje), stavljanje u promet (distribuiranje), priopćavanje javnosti, stavljanje na raspolaganje javnosti odnosno prerada u bilo kojem obliku nije dopuštena bez pismenog dopuštenja Nakladnika.

Sadržaj objavljen u Glasilu Future može se slobodno koristiti u osobne i obrazovne svrhe uz obvezno navođenje izvora.

Časopis je indeksiran u CAB Abstract (CAB International).

Glasilo Future

Stručno-znanstveni časopis

FUTURA – stručno-znanstvena udruga za promicanje održivog razvoja, kulture i međunarodne suradnje, Bana Josipa Jelačića 13 a, 22000 Šibenik, Hrvatska

(2023) 6 (4) 01–71

SADRŽAJ:

	Str.
<i>Izvorni znanstveni rad (original scientific paper)</i>	
<i>M. Poje, Vedrana Kasumović, Martina Skendrović Babojelić, M. Kušen, Vesna Židovec</i> Perception of health professionals regarding the use of horticultural therapy	01–20
<i>Prethodno priopćenje (preliminary communication)</i>	
<i>E. Kajtaz, Esmera Kajtaz</i> Ekološke vrijednosti studenata i nadilaženje ekološke neravnoteže Environmental values of students and overcoming ecological imbalance	21–40
<i>B. Dorbić, D. Slavica, Tanja Radić Lakoš</i> Javne gradske zelene i ostale javne površine u funkciji vansezonskog turizma na primjeru Adventure 2021. godine u Šibeniku Public urban green and other public areas in the function of off-season tourism on the example of adventure days in 2021 in Šibenik	41–53
<i>Pregledni rad (scientific review)</i>	
<i>S. Lelo, Denisa Žujo Zekić, Džana Kuna, B. Dorbić</i> Integrativna biologija kao potreba redizajniranja nastavnih planova i programa na sveučilištima zemalja ex. Jugoslavije Integrative biology as a need to redesign curricula at universities in countries of ex. Yugoslavia	54–62
<i>Stručni rad (professional paper)</i>	
<i>Džana Kuna, S. Lelo, Denisa Žujo Zekić</i> Akustična, vizualna i kemijska komunikacija čovjeka i životinja Acoustic, visual and chemical communication between humans and animals	63–69
<i>Upute autorima (instructions to authors)</i>	70–71

Riječ gostujućeg urednika [(2023) 6(4)]**Poštovani čitatelji Glasila Future,**

Čast mi je predstaviti Vam poseban broj posvećen temi koja povezuje *Poljoprivredu s društvenim znanostima*. Odnos poljoprivrede i društva ne odnosi se samo na osiguravanje prehrambene sigurnosti, nego i na oblikovanje društvenog, kulturnog, ekološkog, ekonomskog i održivog aspekta zajednice. Održiv odnos između društva i poljoprivrede neophodan je za izgradnju stabilnog ekosustava te očuvanju održive prakse na prostorima Republike Hrvatske, Bosne i Hercegovine i ostalih zemalja u okruženju. Na osnovu navedenog znanstveni i istraživački radovi koji se bave odnosom između poljoprivrede i društva su od velike važnosti, jer omogućavaju bolje razumijevanje kompleksnog odnosa društva i agrarnog sustava. Iznimno zadovoljstvo mi je što na prostorima Hrvatske i Bosne i Hercegovine postoje znanstvenici koji se bave ovom tematikom i to s aspekta više društvenih disciplina.

Rad autora doc. dr. sc. Miroslava Poje i suradnika baziran je na znanstvenoj procjeni svijesti i percepciji osoblja Specijalne bolnice za zaštitu djece s neurološkim i motoričkim teškoćama u Zagrebu o hortikulturnoj terapiji. Doc. dr. sc. Esved Kajtaz i Esmera Kajtaz, M.A. su ispitivali ekološke vrijednosti studenata i ukazali na važnost predmeta koji se bave očuvanjem čovjekovog okoliša. Nasl. Izv. prof. dr. sc. Boris Dorbić, prof. struč. stud. i suradnici kroz ispitivanje ponašanja, percepcije i stavova sudionika tijekom adventa 2021. u Šibeniku su analizirali kulturni i zeleni turizam, a posebnu pažnju su usmjerili na specijalno uređene javne gradske zelene i ostale javne površine. Prof. dr. sc. Suvad Lelo i suradnici u svom radu zagovaraju koncept intergrativne biologije zasnovane na interdisciplinarnom pristupu koji povezuje različite discipline iz biologije te ih integriraju u područja biotehničkog, okolišnog i zdravstvenog pristupa. Autori u svom radu također zagovaraju prilagodbu edukacije svjetskim trendovima. Na kraju još jedna zanimljiva tema autorice Džane Kune, BA. i suradnika koja ukazuje na važnost jezika kao ključnog faktora u prijenosu informacija, neverbalnoj komunikaciji, koja uključuje miris, u društvenim interakcijama.

Doc. dr. sc. Esved Kajtaz

Gostujući urednik

Akustična, vizualna i kemijska komunikacija čovjeka i životinja

Acoustic, visual and chemical communication between humans and animals

Džana Kuna¹, Suvad Lelo¹, Denisa Žujo Zekić^{2*}

stručni rad (professional paper)

doi: 10.32779/gf.6.4.5

*Citiranje/Citation*³

Sažetak

Ljudi najčešće koriste jezik za prijenos informacija i složenih pojmova, ali i neverbalna komunikacija igra ključnu ulogu u mnogim društvenim interakcijama. Iako antropolozi često izvještavaju o važnosti mirisa u svakodnevnom životu i kulturnim uvjerenjima mnogih malih zajednica, zapadni znanstvenici su povijesno smatrali da je osjet mirisa minimalno uključen u ljudsku komunikaciju. Veoma je važno shvaćanje da su jezik i komunikacija osnova razumijevanja između ljudi te da su prirodno urođeni čovjeku; bez komunikacije ljudsko društvo ne bi bilo ono što jeste.

Ključne riječi: čovjek, komunikacija, jezik, govor, čula.

Abstract

People commonly use language to convey information and complex concepts, but nonverbal communication also plays a crucial role in many social interactions. Although anthropologists often report on the significance of smells in everyday life and the cultural beliefs of many small communities, Western scientists have historically considered the sense of smell to be minimally involved in human communication. Understanding language and communication is fundamental to understanding what is considered natural to humans. Without communication, human society would not be what it is.

Key words: human, communication, language, speech, senses.

¹ Univerzitet u Sarajevu, Prirodno-matematički fakultete, Zmaja od Bosne 33-35, 71000 Sarajevo, Bosna i Hercegovina.

² Univerzitet "Džemal Bijedić" u Mostaru, Nastavnički fakultet, Sjeverni logor bb, 88000 Mostar, Bosna i Hercegovina.

*E-mail: denisa.zekic@unmo.ba (dopisna autorica)

³ Kuna, Dž., Lelo, S., Žujo Zekić, D. (2023). Akustična, vizualna i kemijska komunikacija čovjeka i životinja. *Glasilo Future*, 6(4), 63–22. / Kuna, Dž., Lelo, S., Žujo Zekić, D. (2023). Acoustic, visual and chemical communication between humans and animals. *Glasilo Future*, 6(4), 63–22.

Uvod

Ljudi, *Homo sapiens*, komuniciraju najodvedenijim načinom na planeti Zemlji. U stanju su artikulirati vrlo precizno glas i da takvom glasu pripišu adekvatan simbol kojim se glas može ponoviti. Posjeduju sposobnost govora i pisma iz kojeg proizlazi i logično mišljenje (Ajduković, 2014) i pragmatičnog te apstraktnog promišljanja. Ljudi najčešće koriste jezik za prijenos informacija i složenih pojmova, ali i neverbalna komunikacija igra ključnu ulogu u mnogim društvenim interakcijama. To može uključivati različite senzorne modalitete. Na primjer, izrazi lica i geste prenose signale o emocionalnom stanju pojedinca i vjerojatnim budućim radnjama. Visina i boja glasa upozorava nas na neposrednu prijetnju, a nježan dodir po leđima može pružiti osjećaj sigurnosti (Darwin, 1890). Iako antropolozi često izvještavaju o važnosti mirisa u svakodnevnom životu i kulturnim uvjerenjima mnogih malih zajednica, zapadni znanstvenici su povijesno smatrali da je osjet mirisa minimalno uključen u ljudsku komunikaciju (Drickamer, 1996; Lelo, 2011, 2013). Ipak, čovjek još uvijek komunicira punim opusom jedne vrste carstva životinja (Hadžiselimović i Maslić, 1999). Čovjek raspršuje kemijske produkte, "mirisne" molekule pa čak i hormone kojima (nesvjesno) ljudima koji ga okružuje šire brojne informacije. Često tim prirodnim kemikalijama koje individua sintetizira dodaju se pripravci (proizvodi) koji voljnom upotrebom šire (dez)informacije ciljnoj skupini (parfemi i kolonjske vode radi zavođenja, na primjer). Kemijskim porukama dodaju se brojne vizualne informacije putem odjeće (stil, boje itd.), gestikulacije ili mimike, ali i složenih kako urođenih (agonističko ponašanje) tako i naučenih (borilačke vještine, ples) obrazaca ponašanja. Upravo neki od tih obrazaca ponašanja su ključni za rast i razvoj individue, kao na primjer međusobni utjecaj mirisa između dojenčadi i majke ili igraju ulogu u odabiru partnera (Lelo, 2011; Roberts, 2020).

Materijali i metode

Rad je utemeljen na analizi tipičnih tekstova iz opće biologije i opće lingvistike: Lelo, 2011, 2013; Hadžiselimović & Maslić, 1999; Broca, 1879; Darwin, 1890; Hobbes, 1962; Locke, 1975; Drickamer, 1996; Morris, 2006; Roberts, 2020.

Rezultati i diskusija

Ljudi su svrstani u anosmatičnu skupinu, zajedno s drugim primatima i kitovima, jer iako je Broca primijetio da ljudi ostaju osjetljivi i ovise o mirisima, njihove olfaktorne strukture bile su "značajno smanjene". Ova koncepcija anatomskog smanjenja mirisa, unatoč njegovoj funkcionalnoj postojanosti u usmjeravanju stavova i ponašanja, kasnije je nijansirana razmatranjem ljudi kao "mikrosomatske" vrste, u kojoj miris ostaje aktivan unatoč tome što ga navodno zamjenjuju drugi osjeti (Broca, 1879). Ova gledišta uglavnom su oblikovana po shvaćanjima intelektualne elite, protežući se unatrag do teorija osjeta koje su konstruirali filozofi, moralisti i teolozi od antike, prema kojima ljudi više ne ovise o njuhu, ne samo u komunikaciji, već općenito (Roberts, 2020).

Razumijevanje jezika i komunikacije iz perspektive filozofije jezika

Jedan od najznačajnijih filozofa jezika je John Locke, koji je svoje djelo *Ogled o ljudskom razumu* posvetio jeziku. Suštinu njegove misli koja se odnosi na jezik navodimo u potpunosti:

"Čovjek ima mnoštvo raznovrsnih misli pa i takvih od kojih ne bi samo on, već i drugi imali koristi i uživanja, ali su one u njegovim grudima, nevidljive i skrivene od drugih, a same od sebe se ne mogu otkriti. Čovjek ne može uživati korist i ugodu koje pruža društvo ako nije sposoban priopćiti svoje misli, zato je on morao pronaći neke vanjske čulne znakove pomoću kojih bi mogao predstaviti drugima one nevidljive ideje od kojih su sastavljene njegove misli. Najpogodnije za tu svrhu, po svom obilju i po brzini priopćenja bili su artikulirani zvukovi koje je čovjek tako lako i tako obilno proizvodio, eto tako možemo zamisliti da su ljudi uzeli riječi koje su od prirode tako prilagođene za tu svrhu za znakove svojih ideja (jer tada bi svi ljudi imali isti jezik) nego voljnim nametanjem proizvoljnim uzimanjem određene riječi da označi određenu ideju. Riječi se, dakle, upotrebljavaju kao čulni znakovi ideja, a ideje koje riječi označavaju jesu njihovo pravo i neposredno značenje." (Locke, 1975).

Opća koncepcija jezika, o kojoj će biti govora, ne pripada izvorno Johnu Lockeu. Korijen ove teorije možemo pronaći kod Thomasa Hobbesa, a korijeni ideje sežu i do Aristotela (1989). Ovakav koncept jezika, kakvog ga Locke predstavlja u svom djelu, je, jednim svojim dijelom, prihvaćen i danas.

Locke u svom djelu predstavlja problem o jeziku, koji je i dan danas aktualan. Njegovo postignuće leži u tome što je izložio ovu koncepciju na vrlo jasan i jednostavan način, koji omogućava jasnu analizu problema, što je i cilj u ovom radu. Prvenstveno, Locke smatra da je jezik artefakt čija je priroda objašnjena njegovom funkcijom a to je komunikacija. U svojoj teoriji, Locke smatra da je suština jezika da prenese misli u komunikaciji (Locke, 1975). Locke, kao i brojni mislioci prije njega, smatra da društvo ne može postojati bez razmjene misli, a bez društva bi ljudska bića bila uskraćena za veliki broj ugodnosti i prednosti. Upravo je to razumijevanje jezika koje se naslanja na Hobbesovo, koji kaže da je ljudski život bez društva usamljen, siromašan, neugodan, životinjski i kratak (Hobbes, 1962). Krajnja instanca upotrebe jezika jeste sigurnost i prosperitet društva; upravo to jezik pruža omogućavajući komunikaciju (Hacking, 1975).

Iz njegovog djela je vidljivo da se on koristi funkcionalnim konceptom jezika kako bi stvorio opću sliku značenja riječi. Na osnovu ovoga možemo zaključiti da Locke koristi funkcionalnu koncepciju jezika da pruži opću sliku što riječi znače. S obzirom na glavnu ideju da jezik služi komunikaciji, a komunikacija zahtijeva upotrebu riječi, prema Johnu Lockeu, riječi kao sastavni dio jezika trebaju moći prenositi komponente misli. Locke vjeruje da riječi označavaju ili predstavljaju dijelove koje jezik treba prenijeti u komunikaciji. Prema ovom misliocu, riječi su zapravo znakovi koji označavaju dijelove misli. Važno je napomenuti da Locke ponekad koristi termin "značenje" umjesto "označavanja", ali nije sasvim jasno da li je njegova koncepcija označavanja jednaka našem

suvremenom shvaćanju pojma "značenje". U Lockeovoj filozofiji, sastavni dijelovi misli su ideje, koje možemo razumjeti kao mentalne slike ili koncepte. Locke naglašava da su ideje tehnički termin, no bez dubljeg razumijevanja njegove filozofije, teško je precizno odrediti što tačno podrazumijeva, ali je sasvim jasno da su ideje nevidljive i skrivene od drugih ljudi. (Morris, 2006).

S obzirom na ove pretpostavke, Locke tvrdi nešto što se čini logičnim kad kaže da ne postoji prirodna veza između zvukova i ideja. Prema njegovom mišljenju, veza između riječi i ideja je proizvoljna. Ova tvrdnja sugerira da riječi same po sebi nemaju intrinzično značenje i da postaju značenjske tek kada ih promatramo kao "osjetilne oznake ideja". Iako se može pomisliti da Lockeova ideja implicira da riječi direktno znače ideje, oni koji pažljivo razumiju Lockeovu filozofiju tvrde da to nije sasvim tačno. Prvo, postavlja se pitanje je li označavanje isto što i značiti. Locke tvrdi da su riječi samo odgovarajuće i neposredne oznake ideja koje predstavljaju. Ako je jezik funkcionalan jer riječi imaju ulogu označavanja nečega, teško je shvatiti kako ta stvar ne bi mogla biti upravo ono što riječ znači. Locke zagovara ideju da je dio značenja riječi upravo označavanje ideja, što otvara prostor za kritiku njegove teorije (Morris, 2006).

Najveći problem u Lockeovoj teoriji jezika jeste da ispada kao da je nemoguće da jezik izvrši svoju osnovnu funkciju – komunikaciju. Upravo njegova teorija čini komunikaciju nemogućom. Kako bismo to sebi približili, potrebno je razumjeti što je neophodno u komunikaciji. Svakako da nije dovoljno da jedna osoba samo prenese misao drugoj osobi kroz izrečeno ili napisano. Da bi komunikacija bila iskonska, potrebo je postojanje razumijevanja između ljudi, odnosno da osobe koje sudjeluju u komunikaciji znaju što njihovi sugovornici misle. Ukoliko analiziramo Lockeovu misao, ovo je nemoguće. Locke smatra da ono što je potrebno, makar i djelomično, znati kad neko govori sastoji se u tome da znamo koje ideje označavaju njezine riječi (Locke, 1975). Već je rečeno da riječi nisu intrinzično značenjske, već da su riječi samo zvukovi koji mogu značiti različite stvari. Jedini način da saznamo koje ideje riječi označavaju jest kroz poznavanje nečega što predstavlja relaciju između tih zvukova i ideja osobe (Morris, 2017). Također, ranije je spomenuto da ideje ne može percipirati druga osoba. Implicitno, možemo samo znati koje ideje osoba označava, ako postoje sigurne i pouzdane relacije između određenih riječi i određenih ideja: to bi nam dalo pravo zaključiti da postoji određena ideja u umu neke osobe kad koristi određenu riječ. No, Locke zastupa stav da je odnos između riječi i onoga što one označavaju je arbitran. Implicitno, nemamo pravo donositi pretpostavke o idejama označenim pojedinim riječima. To znači da nikada ne možemo znati što neko misli kad govori. Sve navedeno nas dovodi do zaključka da istinska komunikacija nije moguća. Možda se može pomisliti da jest, s obzirom da možemo lako reći da samo pojedinac zna što je mislio pod nečim što je rekao (Morris, 2006). Ova perspektiva nije jednaka Lockeovoj, kao niti stavu onih koji smatraju da je priroda jezika definirana njegovom funkcijom, a ta funkcija je upravo komunikacija. Potrebno je pomno razmotriti argumente koji proizlaze iz ideje da priroda jezika proizlazi iz njegove funkcije. Ukoliko se zastupa stav da je komunikacija suština jezika, a tvrdite da je komunikacija nemoguća, pokušavate objasniti što jezik

znači u okviru svrhe, iako svjesni ste da ne obavlja nikakvu funkciju. Ukoliko smatrate da komunikacija uopće nije moguća, onda nije moguće objašnjavati prirodu jezika kroz prizmu njegove funkcije. Iz neke perspektive čini se nevjerovatnim da niko drugi ne zna značenje riječi koje koristite. Zbog toga je neohodno sebi postaviti pitanje zašto koristimo određene riječi, a ne neke druge (Morris, 2017). To je zbog samog značenja riječi; određene riječi se smatraju adekvatnima za ono što želimo reći, ipak, druge riječi to nisu. Kako možemo biti sigurni da znamo značenje riječi koje upotrebljavamo? Obzirom da smo riječi učili od roditelja i drugih ljudi oko nas koji govore našim jezikom, to nam pokazuje da druge osobe znaju značenje riječi koje druga osoba koristi. Upravo je to način na koji određujemo kad je što primjereno reći ili se treba reći; koristimo specifične riječi, a neke druge pak ne (Hacking, 1975).

Također, važno je dodati da, bez obzira što dobijamo psihološke asocijacije za određene riječi, one su potpuno nebitne za značenje istih. Bez obzira na to što ljudi misle kada čuju, pročitaju ili koriste riječ, to ne može biti jedino značenje te riječi. Implicitno, isti takav zaključak je moguće izvesti iz tvrdnje da je značenje povezano s razumijevanjem. Značenje je znanje razumijevanja riječi, a samo razumijevanje ne podrazumijeva istovremeno i psihološke asocijacije koje ta riječ pobuđuje. Hipoteza da jezik u komunikaciji treba prenositi misli, kako je shvaćeno iz Lockeove teorije, slično kao kod Hobbesa, iz čije teorije djelomično ova i proizlazi, temeljno je individualistička. Ako zastupamo ovaj stav, svaka osoba je posebna individua čiji su temeljni odnosi prema svijetu i drugim ljudima neovisni o društvu ili društvenim institucijama. To znači da svaka individua mora sama spoznati društvo i svijet, što znači da će i samo razumijevanje biti individualističko. Ukoliko svaka individua shvaća sebe kao neovisnu individuu među drugim, isto tako, neovisnim individuama, onda je jasno što je osnovni cilj komunikacije: svaka osoba mora otkriti što druge osobe, sa kojima ulaze u socijalne interakcije, misle (Morris, 2017). Možemo reći da je to jedini način anticipacije naših sugovornika. U takvoj percepciji, govorna upotreba jezika postaje dio općeg procesa odustajanja od naše neovisnosti putem dijeljenja naših misli u nadi da ćemo imati koristi od suradnje s drugima. Međutim, ovo nije jedini mogući način razumijevanja komunikacije. Mi, također, možemo prihvatiti i fundamentalno kolaborativni pristup. Prikazano viđenje implicira da osnovna funkcija komunikacije nije otkrivanje tuđih misli, već međusobno informiranje o stanju stvari u svijetu. Prema Morrisu, jezik u komunikaciji treba prenijeti činjenice, a dijelovi tih činjenica su objekti i svojstva, što predstavlja orijentaciju jezika prema svijetu. Ovo shvaćanje filozofije jezika, koje se fokusira na svijet, čini glavnu tradiciju suvremene filozofije jezika. (Morris, 2006) Upravo je Bertrand Russell bio je jedan od pobornika takvog shvaćanja, ističući da riječi označavaju dijelove koje jezik treba komunicirati. Međutim, postavlja se pitanje jesu li riječi zaista osnovne komponente jezika. Na ovo pitanje možemo odgovoriti na način da se riječi shvaćaju kao osnovne komponente rečenica kada razgovaramo o značenju. Značenje rečenica onda sistemski ovisi o značenju korištenih riječi, a to podrazumijeva da su riječi nositelji značenja. Ipak, ova pretpostavka može biti upitna jer pojedine riječi često grade složenice koje mijenjaju značenje. Također, postavlja

se pitanje jesu li slova i zvukovi, od kojih su riječi sačinjene, doista nevažni za značenje, čime se otvara prostor za sumnju u njihovu ulogu u konstrukciji značenja (Morris, 2006). Lockeova pretpostavka da je funkcija jezika komuniciranja štura, obzirom da jezik ima mnogo više funkcija od komunikacije, ako pod komunikacijom mislimo samo na prenošenje naših ideja, misli. Ukoliko smatramo da je osnovna zadaća jezika komunikacija, tada ćemo se usredotočiti na ulogu jezika u svakodnevnom životu. Koristimo jezik na različit način: od toga da nekome pomognemo, da tražimo pomoć ili upozorimo nekoga i slično. To znači da jezik obavlja ogroman posao u našem svakodnevnom životu. Međutim, postoje i druge funkcije jezika koje nisu očito povezane s komunikacijom na isti način, kao što je ilustrirano u književnosti (Morris, 2006).

Kada tvrdimo da su riječi tipovi zvukova ili određenih znakova za koje možemo reći da su pojedinačno beznačajni, ali svoje značenje dobivaju u upotrebi i ovaj stav je prilično prirodan. Važno je dodati da mnogi filozofi u analitičkoj tradiciji dijele takvo razmišljanje (Morris, 2017).

Zaključak

Suštinski gledano ljudi komuniciraju po modelu bilo koje tetrapodne životinje, osobito primata: kemijski, vizuelno i akustično. Ipak, akustični oblik komunikacije je prerastao u potpuno drugačiji i vid i smisao glasanja i pretvorio se u jezik sa vrlo složenim standardizacijama i smislom izlaganja apstraktnih i umjetničkih izraza. U razvoju čovjeka jezik je postao poseban filozofski način izražavanja. Ukoliko posmatramo Lockeovu filozofiju iz ovog konteksta, može se reći da Locke proizlazi iz opće filozofske teorije vrsta riječi koje postoje u svijetu. Ukoliko slijedimo opću teoriju o stvarima s kojim dolazimo u doticaj, a upravo je takva znanost, i ukoliko postavimo pitanje koje od tih riječi prirodno smatramo samo vrstama zvukova ili znakova, suočavamo se s izazovom. Suštinski, kada pokušavamo uzeti u obzir našu prirodnu predteorijsku koncepciju prirode riječi, teško je jasno definirati što riječi zapravo jesu. Razmišljanje započinje s činjenicom da jednu riječ možemo koristiti ili pisati na različite načine, što postaje očito u različitim idiomima. Teško je vidjeti kako bismo mogli precizno definirati što čini istu riječ, s obzirom na različite oblike i zvukove koje može poprimiti. Lockeova koncepcija jezika čini se prilično neprirodnom s obzirom na ove složenosti. Nije razjašnjeno hoće li uključivanje značenja dijelova riječi pomoći u identiteta istih, budući da obično smatramo da ista riječ može promijeniti svoje značenje tijekom vremena. Upravo iz svega navedenoga, možemo zaključiti da su riječi i njihova suština često ignorirane u filozofiji jezika.

Literatura

Ajduković, A. (2014). Sličnosti i razlike ljudi i životinja s obzirom na jezik. <https://cultstud.ffri.hr/?p=392>.

Aristotel (1989). *O tumačenju, Latina et Graeca*, Zagreb.

Broca, P. (1879). *Recherches sur les centres olfactifs*. *Revue d'Anthropologie*, 2ème série, tome II, 385-455.

Darwin, C. (1890). *The Expression of the Emotions in Man and Animals*. John Murray, London.

Drickamer, L.C., Vessey, S.H., Meikle, D. (1996). *Animal Behavior – Mechanisms, Ecology, Evolution*. New York: McGraw-Hill.

Hacking, I. (1975): *Što jezik znači filozofiji?* Cambridge: University Press.

Hadžiselimović, R., Maslić, E. (1999). *Osnovi etologije – Biologija ponašanja životinja i ljudi*. Sarajevo: Publishing.

Hobbes, T. (1962). *Levijatan*, ed. J. Plamenatz, Collins, Glasgow poglavlje.

Lelo, S. (2011). *Zoologija: za studente zootehnike Poljoprivredno-prehrambenog fakulteta*. Sarajevo: Prirodno-matematički fakultet Univerziteta u Sarajevu.

Lelo, S. (2013). *Osnovi organske evolucije*. Sarajevo: Naučna i stručna knjiga "Lelo".

Locke, J. (1975). *Ogled o ljudskom razumu*, Oxford: Oxford University Press, Oxford, treća knjiga.

Morris, M. (2006). *An Introduction to the Philosophy of Language*, Cambridge: Cambridge Introductions to Philosophy.

Morris, M. (2017). *Uvod u filozofiju jezika*, Sarajevo: Znanstveno-istraživački inkubator (ZINK), Filozofski fakultet u Sarajevu.

Roberts, S. C., Havlíček, J., Schaal, B. (2020): Human olfactory communication: current challenges and future prospects. *Philos Trans R Soc Lond B Biol Sci*. Jun 8;375(1800):20190258. doi:10.1098/rstb.2019.0258.

Primljeno: 11. prosinca 2023. godine

Received: December 11, 2023

Prihvaćeno: 28. prosinca 2023. godine

Accepted: December 28, 2023